

מקץ

(ג) די קשיא איז נאך שטארקער:
דער וואָרט „מקץ“ ווערט דערמאָנט
אויך פריער אין חומש — „ויהי מקץ
ימים“¹, „ויהי מקץ ארבעים יום“²
און „מקץ עשר שנים“³ — איז אויב
דער וואָרט „מקץ“ פאָדערט ביאור,
האָט דאָך אים רש"י געדאַרפט מפ'—
רש זיין ביים ערשטן מאָל. פאָרוואָס
וואָרט ער מיטן מפרש זיין דעם וואָרט
ביז אונזער פסוק, און דאָרף ערשט
ברענגען ראיות צו דעם?⁴

(5) בראשית ה, ג.

(6) נח ח, ו.

(7) לך טז, ג.

(8) בגו"א כאן, רש"י בא בזה לבאר
שתיבת „קץ“ פירושה „סוף“ ולא „קצה“

[והוכחתו ע"ז מכל לשון קץ סוף הוא
היא: ב"אם ה' פירשו לשון קצה, ה'
נמצא ג"כ על ההתחלה" (מכיון שגם ה'
„תחלה“ הוא „קצה“ — כדלקמן סעיף ד)].

ולכן אין רש"י מפרש זה בפסוקים ה'
קודמים — כי שם אין נפ"מ אם הוא לשון
קצה או לשון סוף; משא"כ כאן, באם ה'
פירוש „מקץ“ לשון „קצה“, הרי קצה הוא
חלק מהדבר, היינו שהדבר לא נשלם (כמו
ועשה כרוב אחד מקצה מזה שפירושו:
בכפורת עצמו בקצה), ובמלא פ"י „ופרעה
חולם גו" — טרם שנשלמו ה' שנים „וזה
לא יתכן כו"ו. ולכן מפרש רש"י „כתרגומו
מסוף“, שזה ה' בטוף ב' שנים*.

אבל אינו מובן: (א) בכוכ"ב מקומות
מפרש רש"י פירושה של תיבה גם כשה'

א. בתחילת הסדרה שטעלט זיך
רש"י אויף די ווערטער „ויהי מקץ“,
און איז מפרש: „כתרגומו מסוף. וכל
לשון קץ סוף הוא“.

דאָרף מען פאַרשטיין:

(א) רש"י איז דאָך מפרש נאָר דעם
וואָרט „מקץ“, פאָרוואָס איז ער מע'-
תיק אויך דעם וואָרט „ויהי“?

(ב) וואָס איז דאָ אזוי שווער צו
טייטשן אַז „מקץ“ מיינט „מסוף“, וואָס
צוליב דעם דאָרף רש"י ניט נאָר אַפ'-
טייטשן דעם וואָרט, נאָר ער דאָרף נאָך
צו דעם אויך ברענגען ראיות — פרי'-
ער זאָגט ער „כתרגומו“, אַז אויך דער
תרגום (אונקלוס וואָס איז קרוב צו
פשוטו של מקרא⁵) טייטשט אזוי; און
דערנאָך איז ער נאָך מוסיף אַ צוויי-
טע ראי' פון דעם וואָס „כל לשון
קץ סוף הוא“ — לכאורה איז זיין
פירוש זייער אַ גלאַטיקער און דאָרף
צו זיך ניט האַבן קיין ראיות?⁶

(1) כ"ה ברוב הדפוסים. וכן הובא בלבוש
כאן.

(2) שלכן כשרש"י מביא הוכחות לפירו'-
שו מתרגום — הוא מתרגום אונקלוס.

(3) כי הוכחה זו בלבד אינה מספיקה —
שהרי בכוכ"ב מקומות מפרש רש"י דלא
כתרגומו — מתחיל בפרש"י עה"כ בראשית
(וגם במקומות שרש"י כותב „כתרגומו“,
היינו לפי שגם בלאה"כ מסתבר ל' לרש"י
שכן הוא פירוש הכתוב, אלא שמ"מ מצד
קושי שבהפירוש (וכיו"ב) — מביא הוכחה
נוספת מהתרגום).

(4) וגם: מכיון ש„כל לשון קץ סוף הוא“
— הרי זו לכאורה הוכחה אלימתא שארבא
א"א לפרש תיבת „מקץ“ באו"א, ולמה ל'
לרש"י להוכיח מתרגומו?

(*) וראה עד"ז לבוש. כאן, שכונת רש"י
בזה היא, שלא נאמר ש„מקץ שנתים ימים“
פירושו תחלת שנה השני', ולהעיר מרשב"ם
כאן (שמפרש ג"כ ע"פ דרך הפשט — ראה
פירושו בר"פ יושב), ש„מקץ שנתים בלי
(תיבת) ימים ה' משמע מקץ שנה ויום א'“.

— דעריבער דארף רש"י מחדש זיין, אז אויך אין אונזער פסוק איז דער טייטש פון "מקץ" דער זעלבער ווי אומעטום, און ער דארף אויף דעם אויך ברענגען ראיות.

מען דארף אבער דאס גופא פארשטיין: מיט וואס איז דער ווארט "מקץ" פון אונזער פסוק אנדערש ווי דער זעלבער ווארט אין די אנדערע ערטער?

ב. איז דער ביאור אין דעם:

ווען תורה זאגט אויף א געוויסן סער פאסירונג, אז זי איז געקומען "מקץ" (פון א באשטימטן זמן) פון א פריערדיקער פאסירונג, ווייזט עס אז דער צווייטער מאורע איז געקומען [ניט בלויז נאך דעם ערשטן אין זמן, נאר אויך] אלס א תוצאה פון דעם ערשטן מאורע. ד.ה. אז די ערשטע פאסירונג ברענגט די צווייטע

[ווי מ'זעט עס אין דעם לשון "מקץ" פון אלע פריערדיקערמאנטע פסוקים: "וקין הי' עובד אדמה" האט געבראכט דערצו אז "ויבא קין מפרי האדמה מנחה לה"; "נראו ראשי ההרים" האט גע'פועל'ט אז "ויפתח נח את חלון הת' בה"; און דאס וואס אברהם אבינו איז געווען "עשר שנים בארץ כנען", איז געווען די סיבה אויף דעם וואס ער האט גענומען הגר']

— וואס דערפאר זאגט מען "מקץ", אז דער ווייטערדיקער מאורע איז קץ — די ענדע און דער אויספיר פון דעם פריערדיקן.

אין אונזער פסוק איז אבער לכאור

איז דערפון געדונגען, אז טראץ דעם וואס עס איז פשוט, אז אין אלע געמיינ איז דער טייטש פון ווארט "מקץ" — "מסוף", און דערפאר דארף עס טאקע רש"י ניט מפרש זיין אין די פריערדיקע ערטער וואו דער ווארט איז פאראן — איז אבער אין אונזער פסוק בפשטות פאראן א גע'וויסע' שוועריקייט אזוי צו טייטשן, און מצד דעם האט מען לכאורה בע'סער געדארפט לערנען "מקץ" אין אונזער פסוק אויף אן אנדער אופן

פשוט איז מ'שתנה עיניו [ראה רש"י ברא' שית ב' ה' (אף שגם להפ' "הקדים" הפשט ד"סם גי" הוא כמו להפ' "ער לא כו"י); ויצא ל' ח' (אף שגם בהפ' "לשין עיקש" מכיים רש"י "להיות שיה"); ועיד]. וא"כ הו"ל לרש"י לפרש תיבת "קץ" בפעם הראשונה (ב) ב"מקץ עשר שנים גו"י יש נפקיתא גם בהענין, שהרי גיגע לדינא — וכן החיוב לישא אשה אחרת (ראה פרש"י שם). (ג) בירמי' לה' יד': "מקץ שבע שנים תשלחי אחיז את אחיו העברי גו"י, ובדרך הפשט ** מוכרח לפרש לכאורה, שהכונה היא לתחלת שנת השבע (במפורש שם: ועבדך שש שנים), ומה מוכח שכונת רש"י ב"כל לשון קץ סוף היא", היינו גם לדבר שלא נשלם (וראה רמב"ן עה"פ מקץ שבע שנים (ראה טו, א) שכל שנת השבע, גם תחלתה, היא סוף המספר). ולפ"ז הרי מ"כל לשון כו"י אין הוכחה ש"מקץ שנתים ימים" פירושו לאחר שנשלמו ב' השנים.

(** משא"כ בדרך ההלכה — ראה ער' כין לג, רע"א.

וזהעיר מספרי (ראה טו, א) "מקץ שבע שנים, יכול מתחלת השנה" — שמה מוכח, שגם בדרך ההלכה, תיבת "מקץ" (אלולי הנז"ש) אפ"ל גם על דבר שלא נשלם (וראה רמב"ן הנ"ל). אבל בש"ס (ערכין כה, ב) אמרו בפשיטות "שביעית בסופה דכתיב מקץ שבע שנים", ועפ"ז מובנת קושית הש"ס שם לג, א.

„ופרעה חולם גו“¹⁰ און ער האט דער-
ציילט זיין חלום צו אלע חרטומי וחכמי
מצרים „ואין פותר אותם לפרעה“,
דאס האט געבראכט אז „וידבר שר
המשקים גו“¹¹. אבער דער ענין לעצ-
מו האט נישט געפירט צו קיין ווייטער-
דיקע תוצאות.

און מצד דעם וואלט מען לכאורה
געדארפט לערנען אז דער פירוש פון
„מקץ“ אין אונזער פסוק איז נישט
„מסוף“ [נאר „מתחילה“, כדלקמן
סעיף ג']. דעריבער דארף רש"י מפרש
זיין, און מוז אויך ברענגען ראיות
דערצו, אז אויך „מקץ“ פון אונזער
פסוק מיינט „מסוף“.

ועפ"ז איז אויך פארשטאנדיק וואס
רש"י שטעלט זיך אויף די ווערטער
„ויהי מקץ“ — הגם אז זיין פירוש
איז נאר אויפן ווארט „מקץ“ — ווייל
די גאנצע זאך וואס איז מכריח דעם
פירוש אין „מקץ“ פון אונזער פסוק,
איז (נישט דער ווארט „מקץ“ גופא, נאר)
די שוועריקייט אין „ויהי מקץ“: דער
גאנצער מאורע „ופרעה חולם גו“¹²
וואס איז דאן פארגעקומען — „ויהי“,
איז לכאורה נישט דער „קץ“ פון דעם
ענין וואס ווערט דערציילט פריער.

ג. דער אבן עזרא [וואס אויך ער
לערנט פשוטו של מקרא] זאגט יי, אז

מכיון שבכתוב לא נזכרה כלל גזירה זו
(משא"כ בפ' בא שם), ולכן מפרש רש"י
ש„מקץ“ כאן פירושו „מסוף“ — ואינו
סיום ותוצאה מהקודם (ראה לקמן הערה
19).

13) פרשתנו מא, ח"ט, וגם אז אמר „נער
עברי עבד“ (שם, יב וראה פרש"י שם).

14) שלח יב, כה. ראה טו, א. וילך לא,
י. תהלים קיט, צו. וראה גם מהרש"א נדה
נח, ב.

רה נישט שייך צו זאגן אז דער „קץ“
וסיים פון דעם פריער-דערציילטן
ענין איז דאס וואס „ופרעה חולם
גו“ וידבר¹⁰ שר המשקים גו“ —
ווייל אדרבה: וויבאלד אז דער
פריערדיקער מאורע ענדיגט זיך
באופן אז „ולא זכר שר המשקים
את יוסף וישכחחו“¹¹, הייסט עס
דאך אז דאס וואס האט פאסירט
מיטן שר המשקים האט זיך שוין לגמ-
רי פאָרענדיקט פריער, און עס האט
נישט געבראכט קיין ווייטערדיקע תו-
צאות¹² (מער נישט וואס לאחרי ווי

10) פרשתנו מא, ט ואילך.

11) ס"פ וישב.

12) בפרש"י שם: „הווקק להיות אסור
שתי שנים“. ולפי זה הי' אפשר לפרש
לכאורה „מקץ שנתיים ימים“ — משושלמו
שתי השנים שנגזר על יוסף להיות אסור
(וכמו „מקץ שלשים שנה וארבע מאות
שנה“ בפ' בא יב, מא — ראה פרש"י שם,
מ). אבל מכיון שבפסוק לא נזכר כלל
כמה זמן הווקק להיות אסור, הרי

[נוסף לזה שמצד פשטות הכתוב, „ופרעה
חולם גו“ אינו ה„קץ“ של המאורע הקודם
לו, שלכן הווקק רש"י לחדש שאעפ"כ גם
„מקץ“ שבפסוק זה פירושו „מסוף“ (ולא
„מתחילה“).

גם לאחרי פרש"י מחדש כן, שמוז מובן
שהווקק יוסף להיות אסור ב' שנים * —
מכיון של המקור לזמן הגזירה הוא בפסוק
זו עצמו ולא נזכר בפסוקים הקודמים,
[הרי]

א"א לפרש ש„מקץ“ כאן הוא סיום וגמר
של איוה ענין וקאי אנמר זמן הגזירה —

(*) ומה פרש"י כותב „שתי שנים“ בפ' סוף שלפניו — הרי מובן שפירושו שם
מיוסד על מה שמפרש תומי בפסוק שלאח-
ריו מקץ מסוף. וראה לבוש כאן: רש"י
ז"ל כיון כאן להשלים פירושו כאן בפרשת
וישב בסופה.

לויט שיטת רש"י איז "כל לשון קץ סוף הוא", קען מען דאך שוין במילא נישט זאגן אז "מקץ" אין אונזער פסוק זאל מיינען "תחלה", אַנדערש ווי "מקץ" אומעטום. היינט פאַרוואָס דאַרף רש"י בריינגען אַ רא' אויך פון תר-גום?

איז דער ביאור אין דעם:

דער טעם וואָס לויטן אבן עזרא קען דער וואָרט "קץ" מיינען "פעם ראש פעם סוף", איז ווייל ער נעמט אַז אַז דער וואָרט "קץ" איז פון לשון "קצה", אַ ברעג. און דעריבער קען דאָס מיינען סיי "ראש" סיי "סוף", ווייל ביידע זיינען "קצוות".¹⁷

דערפון איז פאַרשטאַנדיק אַז אויך לויט שיטת רש"י אַז דער וואָרט "קץ" אומעטום מיינט "סוף", איז נישט קיין רא' מוכרחת.¹⁸ אַז ער קען נישט מיינען אויך "תחלה". וואָרום מען קען דאך זאגן אַז דאָס וואָס "קץ" אומע-טום באַדייט "סוף", מיינט עס נישט אַז דער טייטש פון "קץ" איז "סוף", נאָר ווייל סוף איז אַ ברעג. און ווי-באַלד אַזוי, קען דאך דאָס מיינען אויך "תחלה". דעריבער דאַרף רש"י אַנ-קומען צו "כתרגומו".¹⁹

(17) ראב"ע תהלים שם.

(18) אבל גם מזה רא' ש"קץ" אין פי' רישו "קצה", כי באם פירושו ה' לשון קצה — ה' נמצא גם על תחלה (כ"ש הגו"א כאן, נעתק לעיל הערה 8). ומ"מ אי"ז רא' מוכרחת, ולכן הווקס רש"י לה' ביא רא' מ"תרגומו". וראה הערה הבאה.

(19) אלא שהוכחה זו בפני עצמה אינה מספיקה — כי הגם שאונקלוס מתרגם ה' כתובים בד"כ לפי פשוטו של מקרא, הרי בכ"כ מקומות מפרש רש"י זלא כהתרגום

דער וואָרט "קץ" קען מיינען נישט בלויז "סוף" נאָר אויך "תחילה". וועפ"ז האָט מען געקענט לערנען, אַז "מקץ שנתים ימים" מיינט (ניט דער סוף, נאָר) דער אָנהויב פון "שנ-תים ימים".¹⁵ און דער פירוש הכ' טוב איז: בתחילה פון די צוויי יאָר איז געווען דער חלום פרעה; דערנאָך האָט פרעה גערופן יוסף'ן וכו', און נאָך די צוויי יאָר האָבן זיך אָנגעהויבן די שבע שני שבע און די שבע שני רעב.

ואע"פ אַז אַט דער פירוש איז, כמ"ב, אַ גרויסער דוחק (ובפרט אַז פון פסוק "וממחר האלקים לעשותו")¹⁶ איז משמע אַז די שבע שני שבע האָבן זיך אָנגעהויבן במהירות — גלייך נאָך פרעה'ס חלום) — איז דאָס אָבער אַלץ גלאַטיקער ווי צו לערנען אַז "מקץ" דאָ מיינט "מסוף", בשעת אַז דער "ופרעה חולם גו'" איז נישט דער "קץ" און תוצאה פון דעם וואָס ווערט דערציילט פריער. וואָס דערי-בער דאַרף רש"י ברענגען אַ רא' צו זיין פירוש, אַז "מקץ" דאָ מיינט "מסוף".

ד. מען דאַרף נאָך אָבער פאַר-שטיין:

אמת טאָקע אַז אין אונזער פסוק איז שווער צו לערנען אַז "מקץ" מיינט "מסוף" — וויבאַלד אָבער אַז

(15) וכמו "מקץ ארבעים יום" דפ' שלח שם ש"יתכן להיות ראש הארבעים" (ראב"ע שלח שם).

ווי"ל, שלפי זה, פירוש "וישובו" הוא שהתחילו לשוב מא"י בתחלת ארבעים יום. וכונתו בזה לתרץ קושיית רש"י שם. ואכ"מ.

(16) פרשתנו מא, לב.

דשמאלא"ז אדער אויפן "קץ" היי-
מין"ז.

ו. און אט דעם ענין איז רש"י
מרמו בפירושו אויף "ויהי מקץ":

כאמור לעיל (סעיף ב"ג), קען מען
לערנען אין "מקץ שנתים ימים" צוויי
פירושים:

(א) די תחילה (און ראש"ז) פון די
"שנתים ימים" וועלכע קומען שפעט-
טער. וואס דאס מיינט אז דאן האט
זיך אנגעפאנגען גאולת יוסף — מת-
אים צום פירוש הפנימי — "קץ היי-
מין"ז.

(ב) דער סוף פון די שנתים ימים
וואס זיינען געווען פריער. אז דאן
איז געווען דער סוף הגלות, ובפני-
מיות — "קץ דשמאלא"ז".

(23) זהר פרשתנו קצג, ב. קצד, א.

(24) לשון הפסוק סוף דניאל. וראה זח"א
נד, כ"א. סב, ב. ובכ"מ.

(25) לקו"ת להאריז"ל עה"פ.

(26) לשון הראב"ע בתהלים שם (וראה
גם פירושו ב"פ שלח שם). וראה הערה
הבאה.

(27) ואף שגם "קץ הימים" הוא בחי
מלכות דאצילות שנקראת אחרית וסוף —
הרי "בקדושה גם הסוף הוא בחי ראש",
שלכן "אחרית (עם הסולל) גימט' כתר"
(אוה"ת שם).

(28) להעיר, שבוחר שם קצג, ב מפרש ש'
"מקץ" הוא "אחר דלית ב' זכירה", ו"שנ'
הים ימים" — "דתב דרגא דזרגא דאית ב'
זכירה". ולפ"ז, הוה "קץ דשמאלא" —
"מקץ" אינו נמשך לשנתים ימים, משא"כ
לפ"י האריז"ל "קץ הימים". וגם בזה פת'
אימים ב' פירושים אלו לב' הפירושים
ב"מקץ" שדורך הפשט, כי להפירוש "מקץ"
מתחלה, "מקץ" הוא ההתחלה והקצה
של השנתים ימים, משא"כ להפ"י "מסוף"
— ויהי בקץ אינו הגמר (וההוצאה) ד"שנ'
הים ימים" שלפניו, כנ"ל ס"ב.

ה. פון די ענינים פון "יינה של
תורה" אין פרש"י דידן:

אין "ויהי מקץ שנתים ימים" זיי-
נען פאראן צוויי ענינים הפכים:

(א) פון איין זייט איז דאס דער
קץ און סוף וסיום פון דעם זמן ווען
יוסף איז געווען אין בית האסורים
(גלות פון יוסף), וואס דאן איז די
שווערסטע און נידעריקסטע צייט פון
יוסף'ס זיין אין גלות. זע"ד הידוע:
וואס כ"ק מו"ח אדמו"ר האט געזאגט
בנוגע דעם זמן פון עקבתא דעקבתא
דמשיחא. אז פארטאג איז דער חושך
גרעסער.

(ב) פון דער אנדער זייט איז דוקא
אין יענעם זמן דער "קץ" און התח-
לה פון גאולת יוסף.

און מצד די צוויי ענינים הנ"ל, זיי-
נען פאראן צוויי פירושים: אויך אין
פנימיות התורה: צי דער "קץ" פון
אונזער פסוק ווייזט אויף דעם "קץ

(כנ"ל הערה 3), ולכן מביא הוכחה ב"ובל
לשון כ"י" שבוה מיכח (אף שאינה רא'י
מוכרחת) ש"קץ" אין פירושו "קצה", כבה
ערה הקודמת.

גם י"ל, שב"ב"ל לשון קץ סוף הוא" בא
רש"י גם לבאר שלשון "מקץ" נופל גם על
דבר שאינו היצאה מהמאירע שזכר לפניו.
כי להפ"י ש"קץ" הוא לשון "קצה", מסת'
בר לומר שהבחינה ב"מקץ" היא הגמר וה'
סיום של ענין שלפניו, משא"כ להפ"י ש'
"קץ" הוא "סוף" — הרי ה"ל "סוף" שייך
גם כשה"סוף" הוא מחוץ להדבר (ראה רמ'
ב"ן ב"פ ראה שם).

(20) לקו"ת ח"א סח, איב. וראה גם מכתב
ת"ת שבת"ת תשכ"ה (לקו"ש כ"ג ע' 435).

(21) ראה ב"ר כאן. וראה אוה"ת פרש'
הנו (ח"ב) שם, א.

(22) שניהם הובאו ונתבארו באוה"ת (שם)
ריש פרשתנו.

און אויך דאָס איז רש"י מרמז מיט זיין זאגן "כתרגומו מסוף" — ווייל תרגום (לשון ארמי) איז מרמז²⁹ אויף דעם ענין הגלות.

ו. נאך אַן ענין איז רש"י מרמז אין זיין פירוש:

וויבאלד אַז אַלע פירושים פון איין און דעם זעלבן פסוק האָבן אַ שייכות צווישן זיך³⁰, איז פאַרשטאַנדיק אַז די צוויי דערמאָנטע פירושים (כאַטש זיי זיינען צוויי הפכים), האָבן זיי צווישן זיך אַ שייכות:

דורך דעם בירור און העלאה פון די ניצוצות הקדושה וועלכע געפינען זיך אין "קץ דשמאלא", קומט מען צום "קץ הימין"³¹.

און דאָס איז רש"י מרמז מיט פירוש ו"כל לשון קץ סוף הוא", אַז אין "סוף" איז פאַראַן "כל לשון קץ" [וואָס אין דעם איז כלול אויך דער ענין פון "תחלה" כפירוש הראב"ע (וואָרום ס'איז דאָך "אלו ואלו דברי אלקים חיים"³²) ביי צום "קץ הימין" וואָס שטייט אין סוף דניאל], ווייל דורכן "סוף", דורך דעם בירור פון "קץ דשמאלא", וועט מען קומען צום "קץ הימין", אין דער גאולה העתידה דורך משיח צדקנו, יבוא ויגאלנו בקרב רוב ממש.

(משיחת ש"פ מקץ תשכ"ה)

"להעלות בחי רגל השמאלי שמתלבש בקץ דשמאלא, ואז יהי קץ הימין" (אלא שבאור ה"ת שם מבאר זה בפ"י האריו"ל ואינו מקשר זה עם פ"י הוהר).

(32) עירובין יג, ב. וש"נ. — והרי כלל זה הוא גם על "כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש (שהרי) ניתן למשה מסיני" (נסמן בלקו"ש ח"ד ע' 1088).

29) שהרי תרגום התורה ללשון ארמי הוא, לפי שבזמן הגלות לא כולם הבינו לשון הקדש. ולהעיר מתו"א עז, ה, עח, ריש ע"ג.

30) ראה בארוכה לקו"ש ח"ג ע' 782.

31) ראה גם אוה"ת שם [בפ"י מרז"ל (שבת כא, ב) עד שתכלה רגל מן השוק]:

די ניצוצות הקדושה וועלכע געפינען זיך אין "קץ דשמאלא", קומט מען צום "קץ הימין"³¹.

29) שהרי תרגום התורה ללשון ארמי הוא, לפי שבזמן הגלות לא כולם הבינו לשון הקדש. ולהעיר מתו"א עז, ה, עח, ריש ע"ג.

30) ראה בארוכה לקו"ש ח"ג ע' 782.

31) ראה גם אוה"ת שם [בפ"י מרז"ל (שבת כא, ב) עד שתכלה רגל מן השוק]:

מקז

נעמען אויף אַ מלך, מלכא און ריכא). דערנאך איז רש"י ממשיך "ובדברי אגדה" — אויך אין דברי אגדה זיי נען דא פירוש'ס אויף אברך: איין פירוש איז "דרש ר' יהודה" — ר' יהודה דרש'נט, "אברך זה יוסף שהוא אב בחכמה ורך בשנים" — און דער מייז פון "אברך" [וואס איז צונויף געשטעלט פון די ווערטער אב און רך (אזוי ווי לויטן פירוש כתרומה)] איז "אב" אין חכמה און "רך" — יונג — אין יאָרן.

א צווייטער פירוש איז: "אמר לו ר' יוסי בן דורמסקית" — ר' יוסי האָט געזאָגט צו ר' יהודה'ן: "עד מתי אתה מעוות עלינו את הכתובים, אין אברך אלא לשון ברכים, שהכל היו נכנסין לפניו ויוצאין תחת ידו כענין שנאמר ונתון אותו וגו'" — דער

(6) ויומת בפרט לפרש"י לפני זה שגם בלה"ק כמה שמות למלך, גם נשיא וקצין (יד, יז).

(7) והוא בספרי ר"פ דברים. יל"ש שם רמז תשצב.

(8) כן הוא בכת"י ובדפוסים מדויקים. (9) בספרי שלפנינו — "אין אברך אלא לברכים". אבל ביל"ש שם (ויש מגיהים כן גם בספרי שם) הגירסא הוא "לשון ברכים", כבפרש"י.

עוד שינוי מלשון רש"י ללשון הספרי: בספרי — למה אתה מעוות (ולא עד מתי). ואפשר, אשר (א) גירסת רש"י בספרי הוא "עד מתי". (אבל — דוחק. כי הלשון שם לפניו הוא "למה". ולכן מסתבר, אשר) (ב) רש"י משנה מלשון הספרי (כמו שמצינו בהרבה מקומות, אשר רש"י בפירושו עזית משנה מלשון חז"ל, בכדי להטעים את ה' פירוש לפי פשטות הכתובים). וראה להלן הערה 38.

א. אין פסוק "ויקראו לפניו אב" רך", שטעלט זיך רש"י אויפן וואָרט "אברך", און איז מפרש: "כתרגומו דין אבא למלכא" — און דער פירוש פון אברך איז ווי דער תרגום טייטשט "אבא למלכא" (א חבר ופטרון צום מלך). וואָרום "אברך" איז צונויף געשטעלט פון צוויי ווערטער: אב און רך, און "רך בלשון ארמי" (איז) מלך.

שטעלט זיך דאך די שאלה: תרגום איז דאך בלשון ארמי, און דא גופא שטייט אין תרגום [ווי רש"י אליין איז עס מעתיק] "אבא למלכא" (און גיט "אבא לרכא"), זעט מען דאך און אויך אין לשון ארמי ווערט אַ מלך גערופן מלכא און גיט רכא? דעריבער, איז רש"י ממשיך ומוסיף "בהשוותין לא ריכא ולא בר ריכא" — און אין פרק השותפין: רופט אן די גמרא — וואָס איז געשריבן בלשון ארמי — אַ מלך מיטן נאָמען ריכא. (און דאס וואָס אין תרגום שטייט "למלכא", איז עס ווייל אין לשון ארמי גופא זיינען דא צוויי

(1) מקז מא, מג.

(2) וכדפירש"י עה"פ (ויגש מה, ח) וישימני לאב לפרעה. וראה גם פירש"י ד"ה אבא שבת נג, א.

(3) ודלא כבלשון הקודש. ומ"ש (ש"ב ג, לט) ואנכי היום רך ומשוח מלך, מפרש רש"י שם — הדיוט. ועד"ז הוא גם בשאר מפרשי התנ"ך שם. וגם בש"ס (ב"ב ד, א) אינו פשוט ש"ך, שבש"ב שם פירושו מלך, שלכן הוצרך להוסיף "ואי בעית אימא כו'".

(4) וכן בכל מקום שרש"י מציין ללשון ארמי ולא התרגום, הוא מצד איהו טעם. וכדמוכח גם מפירש"י בפרשתנו מג, כ. עיי"ש.

(5) ב"ב ד, א.